

RAPPORT

KULTURENS KAPILLÄRER

Kulturens kapillärer

Text: Anna Livion Ingvarsson och Gunnar Ardelius, Ideell kulturallians

Illustration och grafisk form: Jennifer Nystedt ©

Tryck: Ljungbergs tryckeri, Lindesberg 2021

Rapporten är en del av satsningen Kulturens kapillärer som genomförts av Ideell kulturallians med stöd av Postkodstiftelsen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	3
SAMMANFATTNING	4
Mötesplatser för gemenskap	4
Aktivitet pågår, i ännu fler former	4
Kulturen måste vara fri	5
KULTURENS KAPILLÄRER	6
MÖTESPLATSER MED STARK KULTURELL INFRASTRUKTUR	7
Viktiga kulturella möten	8
Starka samarbeten i lokala nätverk	8
Lokaler för egen verksamhet, och för andras	9
DELTAGANDE PÅVERKAN	11
Barnens första kulturupplevelse	11
En stark kultur i glesbygden	12
Kultur i alla stadsdelar	12
Svårigheter att delta under pandemin	13
Kultur som söker upp sin publik	13
Stannar medlemmar kvar när verksamheten uteblivit?	13
Digitalisering – metoder för att utvecklas och nå ut	13
Att mötas digitalt	14
Att tillgängliggöra digitala minnen	15
Kulturupplevelse som stream och film	16
Digital verksamhetsutveckling	16
Viktigt med kommunikation, särskilt på webben	16
Digitalisering – öppenhet eller exkludering?	17
Digitalisering ökar behovet av resurser	17
Digital kultur – hur får utövare betalt?	17
KULTURELL FRIHET	19
Kulturens kretslopp	19
Pandemin slår hårt mot kulturutövare	20
Initiativkraft, självständighet och verksamhetsutveckling	20
Kreativitet och livslångt lärande	21
Frihet att utveckla konsten	21
Ekonomi och finansiering	22
VÄGAR FRAMÅT FÖR IDEELL KULTUR	24
SÅ FÅR VI ETT STÄRKT LOKALT KULTURLIV	27

INLEDNING

Kapillärer är kroppens minsta blodkärl, de syresätter oss människor ända ut i fingertoppar, örsnibbar och tåspetsar. På samma sätt fungerar den ideella kulturens lokala föreningar runt om i Sverige. Genom hundratusentals engagerade människor syresätter Ideell kulturallians medlemmar den kulturella kroppen och bidrar med liv, värme och rörelse i landets samtliga kommuner.

Ideell kulturallians är en samlad röst för ideell kultursektor med 20 nationella medlemsorganisationer som i sin tur har över en miljon medlemmar. Ideell kulturallians uppgift är att leda samtalet om civilsamhällets roll framåt och att visa på betydelsen av den kulturella infrastruktur som våra medlemmar utgör i lokalsamhället. Verksamheten bygger framförallt på två områden: kunskap och analys samt politik och påverkan.

Begreppet civilsamhälle är ett sätt att beskriva föreningslivet, en arena skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen. Under pandemin har Ideell kulturallians samlade röst för civilsamhällets kulturliv ökat i betydelse. Krisen har tydliggjort vikten av samarbete och tät dialog med statliga myndigheter, departement och motparter för att värna och utveckla den ideella kultursektorn.

I projektet Kulturens kapillärer har Ideell kulturallians under 2021, med ekonomiskt stöd från Postkodstiftelsen, gjort en utlysning via våra medlemsorganisationer och fördelat krisstöd till lokala kulturföreningar. I en osäker tid har det givit möjlighet till att utforska alternativa sätt att mötas, testa nya tekniker och att blicka framåt mot en återstart.

Ideell kulturallians fick in över 600 ansökningar som ger en unik lägesbild av den lokala ideella kulturen i Sverige under pandemin. Söktrycket var stort och de medel som fanns till förfogande räckte långt ifrån till alla behövande, men vi har ändå kunnat åstadkomma stor skillnad. Ideell kulturallians har delat ut åtta miljoner kronor till 216 lokala kulturprojekt som har genomförts under 2021.

Under året har vi diskuterat och lyft fram kulturprojekten i Kulturens kapillärer och tryckt på den lokala kulturens betydelse genom medverkan på Järvaveckan, i Almedalen och på Bokmässan i Göteborg. Vi har även haft workshops och träffar i Skåne, Stockholm och i Västernorrland samt anordnat ett antal webinarier där vi avhandlat föreningslivets förutsättningar och möjligheter till återhämtning.

Denna kunskap vill vi förmedla vidare i den här rapporten. Vi har med utgångspunkt från erfarenheterna och aktiviteterna i projektet Kulturens kapillärer tagit fram ett antal åtgärdsförslag för att på sikt ytterligare stärka ideell kultursektor och den kulturella infrastrukturen i Sverige. Det är nu av högsta vikt att vi från både lokalt, regionalt och statligt håll, med utgångspunkt från de kulturpolitiska målen, samarbetar för att skapa en nystart som ger ett vitalt och långsiktigt hållbart kulturliv för alla i hela landet.

SAMMANFATTNING

MÖTESPLATSER FÖR GEMENSKAP

Ideella kulturföreningar spelar en viktig roll i lokalsamhällen och andra sammanhang. Genom föreningslivets demokratiska och öppna organisationsform har medlemmar en plats att utveckla intressen, att mötas kring upplevelser och för att knyta sociala band. Kultur är ett sätt att bearbeta tillvaron, och får en särskild roll i tider av stora samhällsförändringar. Det är därför naturligt för många föreningar att samlas kring möten mellan kulturer och språk som ett sätt att bidra till inkludering och integration. På samma sätt har pandemin visat föreningarnas beredskap att träda fram och organisera kulturhändelser som ett sätt för människor att mötas och bearbeta erfarenheterna.

I många lokalsamhällen fungerar föreningslivet som spindeln i nätet som knyter samman olika organisationer genom samarbeten och gemensamma aktiviteter. De bygger upp nätverk som stärker banden mellan olika grupper. Lokalhållande föreningar axlar ett särskilt ansvar genom att tillhandahålla den fysiska förutsättningen för kultur genom scener, mötesrum och andra samlingsplatser.

Kulturföreningarna skapar på det sättet en grundläggande, öppen infrastruktur som behövs för att människor och grupper ska mötas och för att kultur ska kunna hända. Det offentliga och den ideella kultursektorn är beroende av varandra, men möts knappast på jämbördiga villkor. Det är inte självklart att offentliga myndigheter ger erkännande för det stora samhällsansvar föreningarna axlar. Det kan delvis förklaras med att det ideella kulturlivet utifrån sett består av många olika självständiga organisationer som "håller på med sitt", och därför kan framstå som splittrat. Men framför allt saknas genomgripande kunskap och förståelse hos beslutsfattare bland politiker och tjänstemän för det ideella kulturlivets omfattande verksamhet och viktiga samhällsroll.

Det ideella föreningslivet innebär att medlemmar själva är med och deltar, påverkar och driver sin verksamhet. Den enkla föreningsformen har lätt att etablera sig överallt och finns därför i princip överallt. Det är genom ideell kulturverksamhet som det nationella kulturpolitiska målet om allas rätt att delta i kultur har chans att uppnås, eftersom föreningarna når ut i lokalsamhällen av alla slag. Kulturens kapillärer har fått ansökningar om projekt i allt från små byar till storstäder, från moderna förorter till traditionella landsbygdsmiljöer. Det gör att många kan få sitt livs första kulturupplevelse utanför hemmet genom den ideella kulturen. Och genom att sedan erbjuda ideell kultur i närmiljön för alla åldrar, i vardagen eller stadsdelen, behöver steget inte vara långt till fortsatt deltagande i kulturlivet.

Pandemin har för en tid stängt dörren för dessa möjligheter till deltagande och föreningarnas oro för medlemstapp måste tas på allvar, och åtgärder för att stimulera återstarten är därför viktiga.

AKTIVITET PÅGÅR, I ÄNNU FLER FORMER

Digitaliseringen har varit ett sätt att bedriva verksamhet trots restriktioner och krav på fysiskt avstånd, och det är angeläget att nu ta vara på allt gott som det stora digitaliseringsklivet medfört. Många har upplevt att nya möjligheter öppnats för att träffas trots fysiska avstånd, att komplettera publika scenprogram med filmer som kan ses av den som inte hade möjlighet att delta, nya sätt att berätta och förmedla kunskap om kulturmiljöer, eller prova nya digitala kulturella uttrycksätt, och så vidare. Former för att ge ersättning till konstnärliga utövare för kultur som sprids digitalt måste utvecklas. Ideella föreningar kan också delta i arbetet att

överbygga den klyfta som uppstår för den som inte har tillgång till digital teknik och riskerar att stå utanför. Förväntningarna på att ideell kultur ska fortsätta sin digitala utveckling även i framtiden är stor.

KULTUREN MÅSTE VARA FRI

Professionella kulturutövare, utövare av kultur av alla andra slag, arrangörer, deltagare och publik rör sig genom det ideella kulturlivet i olika roller och bildar tillsammans ett viktigt kretslopp. Den idéburna kulturen har en självständighet och initiativförmåga som stärker den kulturella friheten och driver på konstnärlig utveckling. Samtidigt är kretsloppet sårbart och kan lätt hotas om det utlämnas åt politiska vindar och beslutsfattarnas styrning av innehållet.

Den politiska styrningen av kulturen genom offentliga bidrag, som dras in eller delas ut efter hur de politiska vindarna blåser, är farlig och hotar kulturens kretslopp. Politiseringen av kulturens innehåll och misstänkliggörande av studieförbund och etniska föreningar måste upphöra. Istället borde det offentliga respektera föreningslivets självständighet och viktiga roll för ett levande kulturliv.

KULTURENS KAPILLÄRER

MÖTESPLATSER MED STARK KULTURELL INFRASTRUKTUR

De tusentals föreningar som samlas i Ideell kulturallians skapar tillsammans ett rikt kulturliv. Det är en mångfacetterad verksamhet med små och stora föreningar som omfattar ett brett spektrum av kulturuttryck. I projektet Kulturens kapillärer fick Ideell kulturallians in närmare 600 ansökningar, varav 216 beviljades. Ansökningarna utgör ett omfattande material som består av föreningarnas presentationer av sin organisation, nuläget och projektbeskrivningar som handlar om att möta pandemins utmaningar. Rapporten *Kulturens kapillärer* bygger på materialet i ansökningarna och på Ideell kulturallians möten och kontakter med de pågående projekten under året.

Ansökningarna visar att många föreningar är väl medvetna om den roll som föreningen spelar i sitt sammanhang och lokalsamhälle. I de idédrivna kulturföreningarna samlas människor i gemenskap kring sina intressen. Verksamheterna för också med sig erfarenheter och kunskaper som är viktiga för demokrati och samhällsutveckling. De spelar därför en roll som går utöver det område som föreningen har som sin uttalade uppgift. Det handlar bland annat om de möten som uppstår när människor delar kulturupplevelser och skapar kultur tillsammans. Dessutom äger, eller ansvarar, många föreningar för lokaler och miljöer som utgör en fysisk förutsättning för att kultur ska kunna hända.

SOCIALA RUM SAMLAR MEDLEMMAR

Föreningarnas sociala roll för medlemmarna är uppenbar. "Det första vi köpte in var en kaffebryggare", berättade Evald Ingerhed, en av grundarna av föreningen Hammarskogssmederna, när Ideell kulturallians gjorde ett besök i smedjan. Föreningen värnar smideskulturen genom att hålla kurser och erbjuda plats för järnsmede i en smedja utanför Uppsala. Här lär sig medlemmarna hantera verktyg som smidesstäd, tänger och slägga. Föreningen poängterar att den sociala gemenskapen kring kaffet också är centralt för verksamheten.

Brännkyrka Hembygdsförening är en stor förening med många olika aktiviteter som handlar om bygdens kulturarv, och om att dokumentera lokalhistorien. Utöver det har föreningen öppet hus med fika på hembygdsgården Lerkrogen med föreläsningar och sociala möten mellan människor, ung som gammal. I sin ansökan beskriver föreningen att pandemin inneburit att "en naturlig mötesplats uteblivit, och framför allt gick den äldre befolkningen miste om den viktiga sociala mötesplatsen."

Ställdalens Byalag har under 2020 initierat en mötesplats i form av en trädgård i centrala Ställdalen som är en by med cirka 500 invånare i Västmanland. En "Folkets Trädgård för alla", med Ställdalens Byalag som avsändare i samarbete med föreningsliv, lokala aktörer och boende i byn. Under pandemin har Folkets trädgård blivit en möjlighet att mötas, uppleva kultur och för att delta i samtal. "Vi vill fånga in kunskap, tankar och idéer och tillsammans identifiera behov, resurser, hinder och utvecklingsmöjligheter och undersöka frågor som:

"Hur kan ett levande och långsiktigt hållbart Ställdalen skapas, vilka evenemang och aktiviteter ger en meningsfull fritid för dem som bor här? Finns det intresse för en permanent mötesplats, i form av en trädgård? Vi gör det genom kultur."

VIKTIGA KULTURELLA MÖTEN

Det är inte enbart sociala möten och vänskap som föreningarna syftar på när de beskriver sin verksamhet som en mötesplats. Flera föreningar lyfter fram möten mellan människor med olika kulturell bakgrund som ett sätt att utveckla nya konstnärliga uttryck. Danskollektivet Synergi i Täby arrangerar workshops och föreställningar. Ungdomar får en chans att utöva dans med utgångspunkt i egna erfarenheter. Verksamheten utgår från en mångfald av dansstilar i mötet mellan människor med olika kulturella bakgrunder. "Vi tror på att när vi delar våra erfarenheter med varandra uppstår synergieffekter – det vi gör tillsammans blir större, bättre, mer spännande eller klokare än om vi behållit våra erfarenheter för oss själva." Farhang förening i Stockholm organiserar professionella konstnärer, dansare och musiker kring frågor om kultur, identitet och kreativitet. Genom bland annat konserter och festivaler uppmuntrar och stödjer de möten och utbyten mellan utländsk och inhemsk kultur. De menar att kulturell mångfald är en förutsättning för nya uttrycksformer och nyskapande. Balkan Blues Company från Angered står bakom en årlig musikfestival och en lång rad kulturaktiviteter. De har dansgrupper, musikskola, studiecirkel, inspelningsstudio och övningslokaler för dans och musik. De samarbetar med många organisationer för att nå nya publikgrupper: "Föreningen sätter fingret på samarbete över gränser samt bygger motstånd mot främlingsfientlighet. När det unika ska pekas ut, brukar politiker lägga exotiska undertoner i ordet KULTURMÖTEN. Fast i själva verket är mångkulturen den enda kultur vi har – det renodlade har aldrig funnits."

En rad föreningar inom Ideell kulturallians arbetar med språk och utbildning för ett mer inkluderande samhälle. Föreningen OliviA i Norrköping verkar för integration och ett mer jämställt samhälle och för att öka kvinnors inflytande. De vill stärka kvinnors ställning i samhället genom att arrangera språkträning för kvinnor som inte har tillgång till studier genom arbetsförmedlingen eller kommunen.

Allas Lika Värde Föreningen i Malmö driver en verksamhet med olika utbildningar inom musik, svenska, matlagning, med mera, för att skapa ett sammanhang där människor kan bygga nya nätverk och få vänner, samtidigt som de lär sig det svenska språket. Deras erfarenhet är att kultur kan hjälpa dem som behöver hantera traumatiska upplevelser. Kultur och utbildningsföreningen i Malmö arbetar främst med undervisning i såväl modersmål som svenska för turkisktalande, och menar att språk är nyckeln till integration. För Kultur och utbildningsföreningen är det också viktigt att fylla kulturella och konstnärliga behov. De har en dröm om att bygga broar mellan svensk och turkisk kultur. I sitt projekt inom Kulturens kapillärer har de översatt en svensk saga till turkiska, och producerat en kortfilm där turkiska skådespelare gestaltar en traditionell svensk saga.

STARKA SAMARBETEN I LOKALA NÄTVERK

Gemenskap och lusten att göra saker tillsammans är en central drivkraft i det ideella kulturlivet. Samarbeten med andra kan vara roligt och utvecklande och ge verksamheten nya perspektiv. Det kan samtidigt vara tidskrävande och komplicerat. I en tid av ökad polarisering och hårt debattklimat spelar samarbeten och nätverksbyggande en viktig roll som motkraft till splittring och isolering i lokalsamhället. Inom Kulturens kapillärer finns många exempel på samarbetsprojekt. Estradkören i Göteborg samarbetar med Marita Rhedin, som är forskare inom musikvetenskap vid Göteborgs universitet. Projektet uppmärksammar bland annat hur redan rösträttsrörelsen vid förra seklets början använde sång och musik som sammanhållande kraft. Pandemin har rört upp känslor och skapat splittring på många håll. Föreningen 8-MARTA driver projektet We are all sisters eller "Den andra kvinnan". Projektet samlar medlemmarna för att fördjupa systerskapet mellan kvinnor med olika bakgrund, förändra attityder och minska fördomar.

Genom sin påhittighet och vana att samarbeta, organisera och genomföra projekt, fungerar föreningarna ofta som spindeln i nätet för kultur i sina lokalsamhällen. De knyter samman olika sammanhang. Bergslagens Spektakelteater involverar alltid olika samarbetsparter i sina föreställningar, vandringar i kulturmiljöer och filmade projekt. De arbetar till exempel med Lindesbergs kommun, ABF, Lindesbergs Hembygdsförening, kulturskolan i Lindesberg. De beskriver rollen som deras verksamhet spelar för hela regionen:

"Norra Örebro län lider av utflyttning av yngre. Det måste utvecklas verksamheter och företeelser som gör det intressant att återvända.. Vi utgör ett viktigt nav i den regionala kulturella infrastrukturen. (...) Vi har ingen fast scen, utan gör våra produktioner där platsen har betydelse för berättelsen både i dåtid, nutid och framtid. Vi vill att den som deltar som aktör, eller som publik inspireras av att centrum kan vara här där jag är. Därigenom stärks känslan av och vissheten om att kunna skapa sin egen värld just där man bor."

Ett annat exempel är amatörteaterföreningen Sveamatea i Svedala, de har en livlig verksamhet och samarbetar gärna med andra. De täta kontakterna med kommunens kultursamordare har lett till ett samarbete med biblioteket. Projektet är ett dramatiserat äventyr som utgår ifrån en pusseldeckare. Publiken fick följa ledtrådar som bibliotekarien lagt ut, och Sveamateas skådespelare gestaltade scener mellan bokhyllorna. Detta ovanliga evenemang var ett lekfullt sätt att locka nya besökare till biblioteket. Sveamatea äger ett eget kulturhus där de har sina repetitioner och föreställningar. De hyr också ut lokaler till kommunen och organisationer för kulturaktiviteter. Uthyrningen har ökat eftersom kommunen sålt den byggnad som tidigare upplät lokaler till föreningar. Svedala är ett av många exempel på hur föreningslivet täcker upp när det offentliga drar ner satsningarna på kultur. När nu Svedala kommun upphört att arrangera den traditionella kulturnatten vill de lokala kulturföreningarna ordna en egen gemensam kulturnatt.

LOKALER FÖR EGEN VERKSAMHET, OCH FÖR ANDRAS

En mängd lokalhållande föreningar utgör en självklar mötesplats i lokalsamhället genom att just erbjuda samlingslokaler. Bland dessa finns föreningar med lång tradition inom folkrörelserna som Folkets Hus och Parker, studieförbunden, hembygdsrörelsen och nykterhetsrörelsen. Många av dessa bedriver omfattande egen verksamhet där deras scener och rum ger plats för scenkonst, utställningar, studiecirkel och mycket mer. Ragunda hembygdsförening i östra Jämtland äger flera byggnader med samlingar som presenteras i sina verkliga miljöer. Hembygdsgården är en naturlig samlingsplats i bygden. Här finns stora lekutrymmen för barn i historiska miljöer som lockar familjer och de har också besökare i alla åldrar. Här kan man fika, umgås och lära sig om kulturarvet. Föreningen bedriver verksamhet året runt genom att dokumentera samlingar och händelser, hålla kurser och föredrag. Dessutom äger föreningen en festplats med servering och dansbanor, och ett stort friluftsområde. Detta hyrs ut till andra arrangörer som håller dans och marknader för många gäster. Alnö hembygdsförening förvaltar nio byggnader. Utöver utställningar om Alnöns historia, befolkning och utveckling har de också en bagarstuga, en smedja, ett snickeri och en loge för uthyrning. Vid valborg, midsommar, marknader och medeltidsdagar kommer hundratals besökare. I Lundsbrunn i Västergötland är merparten av byns invånare medlemmar i Lundsbrunns Samhällsförening. Föreningen äger och

driver en bygdegård och genomför verksamhet med många kulturarrangemang i Lundsbrunn. Här samlas olika kulturuttryck för både unga och gamla.

Runt om i landet har kulturinitiativ på senare år etablerats i övergivna industrilokaler och liknande. Här gjuter kulturverksamhet nytt liv i platser vars ursprungliga funktion inte längre är aktuell. Västerbergslagens konstförening har i år curerat en utställning för Maskinhuset i Grängesberg om samtidens Sverige, folkhemmet, nyanlända, identitet, världen och om hur det är att bosätta sig i ett nytt land. Föreningen äger inte lokalerna, men för några år sedan bedrev kommunen en utställningsverksamhet i Maskinhuset som kom av sig på grund av besparingar. Västerbergslagens konstförening tog under pandemin Maskinhuset i besittning igen eftersom det var lättare att hålla avstånd där än i den egna konsthallen.

Flera föreningar hyr eller lånar också ut sina lokaler till andra arrangörer, något som skapar förutsättningar för ett brett spektrum av kulturella verksamheter. Kulturlokalerna utgör en viktig infrastruktur som hålls öppen för ett oberoende kulturliv där vad som helst kan hända. Här är utövare, arrangörer och publik av alla slag är välkomna. Uthyrning ger samtidigt intäkter till den förening som hyr ut. Pengar som kan användas för att täcka löpande kostnader för underhåll, eller till att finansiera egen kulturverksamhet.

Flera av de lokalhållande föreningar som sökt stöd genom Kulturens kapillärer har stora behov av upprustning av lokalerna, anpassning för funktionshindrade, bredband, utrustning och av utbildning för digitalisering.

DELTAGANDE PÅVERKAN

Det ideella kulturlivet finns, med sin föreningsburna struktur, runt om i hela landet. Verksamheten finns också på platser dit institutionerna inte når. Medlemmar i kulturföreningar kan delta på många sätt, och medlemskapet ger möjlighet att aktivt påverka, driva och utveckla verksamheten. De många föreningarna tar gemensamt ett stort ansvar för den delen av de nationella kulturpolitiska målen som kallas "delaktighetsmålet": allas möjlighet att delta i kulturlivet. Målet omfattar både möjligheten att ta del av kultur och att göra kultur och få utlopp för sina skapande förmågor. Det innebär också att det ska vara möjligt att verka som konstnär och kulturskapare i hela landet.

I satsningen Kulturens kapillärer fick Ideell kulturallians ansökningar från lokala föreningar i hela landet, från norr till söder, från glesbygder, tätorter och från storstäderna med deras förorter. I Botkyrka kan barn och ungdomar delta i Balettskolan Vackra Rosens redskapsbalett. Ersboda Folkets Hus är navet för mogen-dans i Norrland. Västerås Brassband bjuder in ungdomar att spela blåsinstrument. Rusty P:s kulturförening i Norrköping främjar hiphop och urban kultur. Planeta är ett nätverk för musik och dans från olika delar av världen, och bjuder in ungdomar i Göteborgs förorter till en fritidsgårdsturné. Grums hembygdsförening bjuder in till musikkvällar under sommaren. Listan är lång – föreningar över hela Sverige ger möjligheter att uppleva kultur i ett sammanhang nära hemmet och vardagslivet. Man behöver inte ta sig till en avlägsen kulturscen.

I ansökningarna till Kulturens kapillärer uttrycker föreningarna stort engagemang för sina deltagare, och berättar om den betydelse verksamheten har för dem. Ifö Center Exhibit, som verkar i en socioekonomiskt utsatt del av nordöstra Skåne, har bland sina besökare både erfarna konstälskare som rest långt för att se utställningarna och personer som för första gången vågar gå på en konstutställning. Folkets Hus och Parker i Hunnebostrand skriver:

"I vår kommun bor till stor del äldre och ensamhushållen är många. Därmed blir det extra viktigt att ha en plats att kunna gå till."

BARNENS FÖRSTA KULTURUPPLEVELSE

Ideell kultur ger människor i alla åldrar möjlighet att använda sin kreativitet, utvecklas och hitta nya sätt att uttrycka sig. För många barn och unga blir kulturaktiviteter som ordnas av ideella kulturföreningar det första tillfället för kulturupplevelser utanför hemmet. Ljusnarsbergs konstförening arrangerar sedan tio år en konstrunda där lokala konstnärer får tillfälle att ställa ut och presentera sin konst. I samband med det ordnar de också aktiviteter för barn.

"Konstrundan längs vandringsleden är en familjeupplevelse. Vår erfarenhet säger att barnen blir extra intresserade av att skapa själva. Vi vill välkomna denna energi och kunna erbjuda möjligheter till att barnen får uttrycka sig."

Barnen har skulpterat i lera, gått på promenad med en get och tittat på insekter, tryckt på tyg, gjort masker, med mera.

EN STARK KULTUR I GLESBYGDEN

Ett exempel på kultur i glesbygd är den verksamhet som Korpilombolo kulturförening bedriver. Korpilombolo är en by i Pajala kommun. Föreningen har verksamhet inom alla konstarter, folkbildning och kursverksamhet. De har också närservice för bygdens befolkning och nyanlända i alla åldrar. Det stora årligen återkommande arrangemanget är European Festival of the Night där det lokala knyts ihop med det internationella. Bergslagens bokloppis är ett annat exempel på kulturprojekt som engagerar många människor lokalt och samtidigt lockar besökare utifrån. Det sker i Södra Hyttan i Hällefors och är ett samarbete mellan Bredsjö Kulturkooperativ, SHOIF, Studieförbundet och många volontärer. Tillsammans arrangerar man Skandinavians största bokloppis som besöks av tusentals litteraturintresserade varje år. I samband med Bokloppisen arrangeras också kulturframträdanden och författarkvällar.

KULTUR I ALLA STADSDELAR

Myndigheten för kulturanalys har i flera rapporter pekat på samband mellan kulturvanor och socioekonomiska faktorer. Den som har lägre inkomst och kortare utbildning deltar i mindre utsträckning i kulturlivet. Ideell kulturallians har fått ansökningar från en rad föreningar som vill motverka sådana orättvisor. Föreningen Allas lika värde har många medlemmar i Malmö och de flesta är kvinnor och barn. Föreningen genomför utbildningar och aktiviteter inom musik, hälsa och svenska för invandrare i Rosengård i Malmö. Föreningens deltagare bygger nätverk och får nya vänner samtidigt som de lär sig det svenska språket:

”Kultur har alltid fungerat som ett verktyg att förbättra psykologiska problem och även hjälpa med att hantera traumatiska upplevelser. I det aktuella programmet kommer vi också att belysa hur svårt det kan vara för en del människor att få tillgång till kulturella arrangemang. Dessa hinder kan vara språk, kostnader, dålig informationsspridning i deras del av staden, okända artister, arrangemangen arrangeras långt från deras del av staden, etc. Därför kommer vi att arrangera våra arrangemang i de mest segregerade delar av staden.”

Många föreningar uttrycker i sina ansökningar en särskild oro för individer i deras målgrupper som har isolerats under pandemin. Föreningen Kulturparken i Uppsala arbetar med kultur och kulturpedagogik utifrån ett communityperspektiv. De bedriver kursverksamhet i flera socialt utsatt stadsdelar i Uppsala. De beskriver läget under pandemin så här:

”Många av våra deltagare lever i ett segregerat område. Under pandemin har det inneburit att många av våra ungdomar tvingats stanna hemma under de kallare månaderna eftersom fritidsgårdarna och andra fritidsaktiviteter har varit stängda. Många av dessa ungdomar har nu en misstro mot vuxenvärlden, de känner sig övergiva under pandemin. Vi vill erbjuda dem mötesplatser och filmpedagogiska metoder för att diskutera sin situationen och gestalta sina tankar.”

SVÅRIGHETER ATT DELTA UNDER PANDEMIN

I många ansökningar berättar föreningar om inställd verksamhet under pandemin. De har inte haft något val, utan har tvingats att stänga ner allt. Vissa verksamheter har haft det särskilt svårt. Närmare hälften av ansökningarna kommer från föreningar som arbetar med musik, dans och teater. Även andra kulturella uttrycksformer tvingas ställa in på grund av restriktionerna och risken för smittspridning eftersom verksamheten bygger på fysiska möten eller fysiska upplevelser. Inställd verksamhet har inte bara fört med sig stora ekonomiska svårigheter för föreningarna, utan också under en lång period berövat många medlemmar och deltagare möjligheten till ett aktivt kulturliv.

Föreningarnas ansökningar visar samtidigt en lång rad olika sätt som de provar för att ändå fortsätta nå ut och verka för, och med, sina deltagare. Korpilombolo kulturförening som nämndes ovan har under det senaste året satsat på ny verksamhet. Utöver verksamhet utomhus ger de nu ut Korpilombolo tidning, med bygdens historia och nutida berättelser i egna ord och bilder.

KULTUR SOM SÖKER UPP SIN PUBLIK

Flera projekt som fått stöd genom Kulturens kapillärer har varit av uppsökande karaktär, många vänder sig till äldreboende eftersom de boende där isolerats och har varit särskilt utsatta under pandemin. Skådebanan Västra Götaland bedriver inom Tillt en verksamhet som är specialiserad på utvecklingsprojekt. Här möter konsten och kulturen utmaningar på andra samhällsarenor än kulturens, och de driver ett flerårigt projekt i samarbete med äldreboenden. Under hösten har de haft workshops för personal och boende tillsammans med berättarkonstnären Kiriaki Christoforidis. I projektet Berättelser bakom masken blir lyssnade runt elden fångar man upp och ger uttryck för erfarenheterna av pandemin. Konstnärens förhållningssätt och metoder bidrar till att utveckla den egna kreativiteten hos personalen, och erbjuder metoder för att skapa ett kreativt och lustfyllt sammanhang för de äldre. Andra exempel på uppsökande verksamhet på äldreboende är Frövifors musikkår som har underhållit utomhus med musik på äldreboenden i Nora och Lindesbergs kommuner. Luggudugillet är en kulturförening för folkkultur som regelbundet gör arrangemang på äldreboenden i Helsingborg med omnejd.

STANNAR MEDLEMMAR KVAR NÄR VERKSAMHETEN UTEBLIVIT?

Föreningslivet bygger på att medlemmar vill vara med i en förening som erbjuder sina medlemmar verksamhet. Föreningarna är mycket oroliga för att tappa medlemmar när verksamheten ställts in under pandemin. Normalt sker nyrekryteringen löpande, särskilt inom barn- och ungdomsverksamheter, men nu har det inte varit möjligt. Och tidigare medlemmar riskerar att tappa motivationen när de inte erbjuds någon verksamhet. Under en workshop med Ideell kulturallians Skåne i oktober 2021 lyftes frågor som berör problematiken: kommer vi att få våra medlemmar tillbaka? Det är angeläget att uppstarten av verksamheterna efter pandemin har kraft att ge inspiration och hopp tillbaka.

DIGITALISERING - METODER FÖR ATT UTVECKLAS OCH NÅ UT

En stor del av ansökningarna handlade om att få resurser till att genomföra digitalisering av verksamheten. Digitalisering passar inte för all form av kultur eftersom många kulturuttryck bygger på fysiska upplevelser som inte går att översätta till en skärm. Men digitala möten, scenframträdanden som filmas eller streamas, har gjort det möjligt att nå ut med verksamheter istället för att lamsläs helt. Föreningarna har utnyttjat möjligheten till mycket mer än bara en kompromiss i pandemitider. De hoppas på digitalisering som ett komplement till den vanliga verksamheten också framöver.

”Digitalisering” syftar på många olika sätt att arbeta. Det handlar om enkla sätt att mötas på distans, användning av digital teknik för att presentera verksamhetens innehåll eller är sätt för att utveckla nya kulturuttryck. Det är ingen tvekan om att digitaliseringen påverkar det ideella kulturlivet, och att det kommer att vara en viktig del av den ideella kulturens framtida utveckling.

ATT MÖTAS DIGITALT

Digitala möten är det självklara sättet att fortsätta hålla kontakten för många föreningar under pandemin. Vår Kulturvaggga (Meän Kulttuurikehto på meänkieli/finska) fick stöd genom Kulturens kapillärer för att digitalisera verksamheten. I första ledet ville de visa de äldre vilka möjligheter det finns för distansmöten, för att i nästa steg hålla till exempel digitala handarbetsträffar, musikträffar och samtalsgrupper. Föreningens uppgift är att värna språket meänkieli. De har också använt digital teknik för att göra filmer tillsammans med ungdomar, eftersom dessa är en viktig målgrupp för föreningen. Föreningar vars medlemmar är bosatta med långa geografiska avstånd kommer att ha nytta av att man nu lärt sig att hålla digitala möten. Det har man användning för det långt efter pandemin.

ATT TILLGÄNGLIGGÖRA DIGITALA MINNEN

Med digitaliserat material som dokument, bilder, ljud och film, bygger föreningarna upp digitala arkiv som kan bli tillgängliga för många. Digitalisering innebär en revolution för vår möjlighet att minnas. Bland Kulturens kapillärer finns flera hembygdsföreningar och andra verksamheter som ansvarar för kulturmiljöer. Dessa utnyttjar möjligheten att samla in digital information och presentera den för allmänheten. Ljusdals bygdegårdsförening har satsat på att gestalta och berätta om sin unika byggnad Kallmyr godtemplarhus med virtual reality teknik och folkmusik. Oxelösunds järnvägsmuseum uppdaterar just nu sin hemsida med funktioner för att bygga in audioguider och virtual reality-delar i systemet. Västrums hembygdsförening publicerar en podd med intervjuer av personer i bygden som kan berätta om hur livet i socknen både förr och nu. Ifö Center Utomhus använder QR-koder så att besökare kan vandra runt på egen hand och få guidning i kulturmiljöerna.

KULTURUPPLEVELSE SOM STREAM OCH FILM

Den vanligaste formen av digitalisering som föreningarna sökt stöd för handlar om att filma scenprogram. Konserter, teaterföreställningar, föreläsningar och samtal med mera filmas för att streamas direkt eller publiceras i efterhand. Föreningarna är angelägna om att producera film med god kvalitet. För vissa har det varit ett sätt att skapa något som går att nå publiken med även under pandemin. Det handlar också om att rusta sig för en alltmer digitaliserad framtida verksamhet. Västerås Litteraturfestival genomfördes i samarbete mellan ABF och Västerås stadsbibliotek. Författarsamtalen gick att ta del av på plats och live-streamades samtidigt. Publiken kunde på så sätt ta del av programmet utan risk för smitta. Estradkören i Göteborg har publicerat flera välproducerade filmer i projektet "Rösträttens sånger".

DIGITAL VERKSAMHETSUTVECKLING

Många föreningar har behov av att köpa in teknik, eller av att täcka kostnader för den utbildning som behövs för att använda tekniken. Eftersom det har varit svårt att bedriva den ordinarie verksamheten under pandemin, har det varit ett bra tillfälle att genomföra teknisk utveckling "bakom kulisserna". Teater 16 i Ljungby är en kulturförening för unga vuxna som driver ett kulturhus. De samlar "skådespelare, musiker, dansare, poeter, poddare, gamers, fixare, författare, filmare, spelutvecklare, ljud- och ljus tekniker, regissörer, kostymörer, konstnärer, arrangörer". De har satsat på möjligheten att filma och spela in med bra kvalitet:

"Vi vill göra det på ett bra sätt och kunna erbjuda våra medlemmar möjligheter som inte känns som en tråkig ersättning utan som ett spännande komplement till det urval av uttrycksmöjligheter vi redan har... Ny utrustning och nya möjligheter skulle locka till nya kreativa uttryck i nya konstellationer och former."

Föreningen beskriver ett prestigelöst förhållningssätt inför ungdomarnas insats och vikten av att inte ställa för höga krav. Tröskeln ska vara låg för den som vill prova. Samtidigt är det viktigt att erbjuda proffsig teknisk utrustning för att ge ungdomarna bästa möjliga förutsättningar att bli nöjda med sitt arbete.

Studio Westmannia är en amatörteater som under pandemin "funderat och processat hur vi kan tänka nytt, tänka annorlunda allt för att hålla glöd i våra medlemmars engagemang och utveckling och även för att kunna synliggöra vår verksamhet för publik." Deras satsning handlar om att skapa radioteater med barngrupperna, och hoppas att de ska gå starkt ur pandemin: "Vi blir rustade för framtiden och kommande utmaningar, vi ser också att vi kan nå ut med vår verksamhet bredare. Tack vare att vi lär oss den nya tekniken och väver in den i vår verksamhet så kan vi få ut våra föreställningar till andra målgrupper än de vi når idag."

VIKTIGT MED KOMMUNIKATION, SÄRSKILT PÅ WEBBEN

En strategi för att locka tillbaka tidigare medlemmar och för att nå nya medlemmar är föreningens kommunikation. Under pandemin har flera föreningar passat på att utveckla sin webbplats och sina metoder för att kommunicera utåt.

DIGITALISERING - ÖPPENHET ELLER EXKLUDERING?

Flera föreningar ser digitalisering som en möjlighet för att tillgängliggöra verksamheten för dem som inte kan ta sig till lokalen. Till exempel så vill Ransta Nästa bygdegårdsförening och Musik i Lerum sända ut inspelade konserter till sina medlemmar, äldreboende och förskolor.

Digitalisering stänger också ute dem som saknar tillgång till smartphone, dator eller Internet. Därför saknar de också grundläggande erfarenheter och kunskaper om hur man använder digital teknik. En rad föreningar har sökt stöd för att överbrygga sådana klyftor. Till exempel vill man köpa in datorer som medlemmar kan låna i lokalen och samtidigt utbilda medlemmar i digitala mötesverktyg. Det gäller exempelvis i Örkeneds hembygdsförening där flera medlemmar saknar privat dator. OliviA Oskarshamns Internationella Kvinnoförening bedriver språkträning för kvinnor och beskriver situationen så här:

"Kvinnorna ska lära sig nytt språk och samtidigt kunna hantera att söka information och kommunicera via nätet. De ska söka arbeten, beställa biljetter, tider till sjukvården, kontakt med skolan mm. Om man vare sig har språket eller datorkunskap blir detta ett stort problem."

DIGITALISERING ÖKAR BEHOVET AV RESURSER

För fortsatt digitalisering kommer det krävas tillskott av resurser. Många föreningar beskriver att de saknar utrustning, digitala tjänster och kompetens. Bredbandsuppkopplingen måste vara snabb nog för att kunna streama. Bredbandsutbyggnaden måste nå ut även i glesbygd för att även dessa områden ska kunna streama kulturprogram, visa film och delta i exempelvis Riksteaterns eller Folkets Hus och Parkers digitala biografprojekt.

Det är relativt enkelt att köpa in teknik även om det kräver en ekonomisk insats. Om teknikinköpen ska vara meningsfulla behöver de kompletteras med utbildningsinsatser. Haninge Riksteaterförening fick stöd för att utveckla sin kommunikation och göra korta filmer för publicering på sin webbplats och på Facebook. Kostnaderna här handlar till viss del om teknikinköp. Väl så viktigt var att kunna använda stödet till att köpa in utbildning för att använda tekniken på ett bra sätt.

DIGITAL KULTUR - HUR FÅR UTÖVARE BETALT?

Det finns exempel på föreningar som hittat lösningar för att ta betalt för filmer som visas digitalt. Bergslagens Spektakelteaters film Hoffmans droppar blir tillgänglig för en liten slant som går direkt till föreningens verksamhet.

En fråga att vara uppmärksam på är att det kan bli kostsamt för ideella föreningar med rättigheter för musik och andra konstnärliga inslag som behövs för att följa med i den digitala utvecklingen framöver. Många konstnärer, musiker och andra konstnärliga utövare har ställt upp och delat med sig av material under pandemin. I framtiden behövs ekonomi och nya sätt att ge konstnärliga utövare ersättning för material som offentliggörs via internet.

KULTURELL FRIHET

Vi ser en ökad tendens till misstänkliggörande av det ideella föreningslivet. Särskilt hårt drabbade är studieförbundens kulturverksamhet. Det finns en risk för ökad politisering och instrumentalisering av kulturlivet när offentliga bidrag används för att styra kulturverksamheten. I debatten har det förts fram förslag på att dra in alla bidrag till etniska organisationer. Det skulle slå hårt mot många föreningar inom SIOS (Samarbetsorgan för etniska föreningar i Sverige) som menar att deras verksamheter är viktiga för integrationen. På samma gång finns förväntningar på att kultur ska göra samhällsnytta, något som skulle kunna försvara att riktade offentliga bidrag ges till kultur, men som riskerar att leda till begränsningar av kulturell frihet. Rapporten *Så fri är konsten*, från Myndigheten för kulturanalys, framhåller att så kallade horisontella perspektiv på bidragsgivningen riskerar att påverka den konstnärliga friheten negativt. Horisontella perspektiv kan handla om hållbar utveckling, jämställdhet, mångfald och kulturens betydelse inom andra samhällsområden. Den som söker bidrag riskerar att anpassa sina projekt till detta för att passa in.

Det finns en oro för vad det ansträngda ekonomiska läget efter pandemin kan innebära för kulturlivet, eftersom det kommer att ta tid att hämta igen verksamheter som står barskrapade. I en workshop med Ideell kulturallians i Skåne i oktober 2021 diskuterades återstarten. Där uttrycktes förhoppningar om att föreningar trots det trängda ekonomiska läget ska våga välja osäkra, obeprövade satsningar, och att bidragsgivare ska förstå värdet av att vara öppna för att ge stöd även till osäkra kort och att våga ta risker.

KULTURENS KRETSLOPP

Den ideella kultursektorn är ytterst sårbar för politiska beslut om kulturpolitikens inriktning. Sektorn utgör ett känsligt kretslopp där en verksamhet ger förutsättningar för en annan. Ideell kulturverksamhet har stor ekonomisk betydelse för professionella kulturskapare som får uppdrag och tillfälle att möta sin publik. Publik i alla åldrar – inte sällan människor som inte nås av kulturinstitutionernas verksamhet – får tillgång till kultur genom professionella utövare som ges möjlighet att leva på att utöva sin konst.

Utan det ideella arrangörskapet skulle det vara svårt för författare, musiker, konstnärer och skådespelare att få den inkomst, och de tillfällen att framträda, som kulturen behöver för att utvecklas. Här finns Sveriges Konstföreningar, studieförbunden, Riksteaterföreningarna, MAIS (Musikarrangörer i samverkan), och många fler. Det är föreningar som bedriver konsertverksamhet och teaterverksamhet, anordnar konstutställningar, föreläsningar, författarsamtal och andra kulturhändelser. Medlemmar i arrangörsföreningar gör konstnärliga ställningstaganden och skapar kulturutbud – det handlar om att välja innehåll, engagera konstnärer och andra kulturutövare samt att göra ett viktigt publikarbete. Scen Sundsvall är en av många riksteaterföreningar. De arrangerar gästspel i Sundsvalls kommun så att alla som bor och vistas där kan ta del av ett brett och varierat utbud av föreställningar, producerade i och utanför Västernorrland. Örebro Jazz & Beyond arrangerar program med jazz och intelligande genrer av hög konstnärlig kvalitet och har gjort det i över 35 år. Deras nya satsning handlar om att nå unga, lokala kulturutövare som inte har en etablerad scen att stå på. Genom att arrangera möten mellan unga kulturutövare och mer etablerade musiker hoppas de att projektet ska leda till nya kulturella uttryck och samarbetsformer.

PANDEMIN SLÅR HÅRT MOT KULTURUTÖVARE

Många föreningar har kunnat dra ner på sin verksamhet för att övervintra. Det har i sin tur lett till att de konstnärliga utövare som föreningen normalt skulle ha anlitat inte heller har fått sina intäkter. Det oroar en rad föreningar som därför har sökt stöd från Kulturens kapillärer för att göra projekt som också ger konstnärerna arvode. Härnösands Konstförening drog igång ett projekt med konst på elskåp som ett sätt att presentera konst ute i gatumiljön. Samtidigt ville de "ge professionella regionala konstnärer som särskilt drabbats av pandemin utställningsmöjlighet och ekonomiskt stöd."

Gnosjö Scenkonst, som är en del av Riksteatern, har arrangerat livestreamade föreställningar som har kunnat spelas upp på många platser långt utanför Gnosjö. Syftet var att gjuta mod i riksteaterföreningar och samlas kring livestreamingen runt om i Sverige och att "se till att professionella scenkonstnärer, ljud/ljusfirmor, det lokala tryckeriet, restaurangen och hotellet får bra betalt så att vi förhoppningsvis får behålla några av dem även efter pandemin."

INITIATIVKRAFT, SJÄLVSTÄNDIGHET OCH VERKSAMHETSUTVECKLING

En av det ideella kulturlivets stora styrkor är självständighet och oberoende. Verksamheten bärs fram av idéer och syftar inte till ekonomisk vinst. Medlemmarna samlas kring områden som intresserar dem, ett sammanhang som de valt själva, och beslutar själva vad de ska göra utifrån föreningarnas stadgar och kärnfrågor. Under pandemin har förmågan att ta eget ansvar, hitta lösningar och förverkliga idéer varit avgörande för föreningar som, pandemins alla utmaningar till trots, har haft förmåga att skapa kulturprojekt.

Många föreningar arbetar löpande med produktion av publika program där det ena evenemanget avlöser det andra. Pandemin har på så sätt erbjudit ett tillfälle att ta ett steg tillbaka och reflektera över verksamheten och vart man är på väg. Delsbo Hembygdsförening genomför normalt en lång rad arrangemang årligen med många besökare, bland annat den välkända Delsbostämman. Under perioden då verksamheten gått på sparlåga har de bjudit in medlemmar till föreläsningar och workshops på temat samverkan och utveckling. Avsikten är att stimulera och uppmuntra till eget engagemang och att se hur de kan stimulera det lokala kulturlivets olika delar och stödja samverkan mellan dessa. Föreningen Teaterstickorna i Jönköping tvingades lägga sin stora musikal åt sidan under pandemin. Föreningen fick då mer tid tillsammans för sina unga medlemmar och såg till deras behov av att prata om utsatthet, kränkningar på sociala medier och kriminalitet mellan ungdomar. Med utgångspunkt i det har de inlett ett filmprojekt där ungdomarna skriver manus med utgångspunkt i sitt vardagsliv. Filmen är tänkt att bli en del av ett större utvecklingsprojekt kring värdegrundsfrågor.

När föreningarna provat nya arbetsätt och anpassningar har de ibland hittat former för verksamheten som kan bära frukt långt efter pandemin. Hammarskogssmederna bedriver i vanliga fall sin verksamhet i en herrgårdssmedja från 1700-talet i Hammarskog utanför Uppsala. Köerna till kurser i smide är långa och smedjan är trång. Under pandemin gick det inte att bedriva verksamhet i den lilla lokalen. Som en del av Kulturens kapillärer har smedjan skaffat utrusning till en mobil smedja så att verksamheten även kan bedrivas utomhus. I framtiden kan smederna visa upp sitt smide och hålla kurser på många platser, på marknader, museer och skolgårdar. En verksamhet kring ett hantverk med lång historia som av praktiska skäl tidigare var relativt begränsad, kan nu leva vidare genom att många fler får chansen att ta del av den.

KREATIVITET OCH LIVSLÅNGT LÄRANDE

En röd tråd genom det kulturella föreningslivet är folkbildning där en lång rad kulturaktiviteter öppnar dörrar för kunskapsproduktion och ett livslångt lärande. Flera föreningar har under pandemin passat på att stärka medlemmarnas kompetens. Teaterföreningen Östra Ämterviks Amatörerna har satsat på att ge nya och gamla medlemmar möjlighet att utveckla sitt skrivande och arbetet med konsten att skriva för scen och teater. Projektet syftar till att främja föreningens framtid, kreativa kvalitet och konstnärliga relevans, de vill: "Utveckla våra medlemmars kreativa förmåga och främja att berättelserna som vi skapar och spelar är både förankrade i vår historia men även ser framåt mot vår framtid".

Studieförbunden står bakom en omfattande kulturverksamhet runt om i landet och bidrar både med ekonomiskt stöd, lokaler, samarbetspart och praktisk hjälp för egna och andra arrangörer. En klassisk form av folkbildning är studiecirkel där deltagarna gemensamt utvecklar sin kunskap i grupp. Studieförbunden bedriver även omfattande kulturprogram, och är viktiga uppdragsgivare för kulturutövarna. Studieförbundens verksamhet är traditionellt beroende av offentliga bidrag. De har drabbats hårt av nedskärningar då en rad kommuner har "nollat" sitt bidrag till studieförbunden, det vill säga helt dragit in sitt stöd.

De nära banden mellan kulturprojekt och folkbildning märks tydligt i en lång rad projekt. Föreningen Ingmarsspelen spelar traditionellt en föreställning baserad på Selma Lagerlöfs bok Jerusalem. I år arrangerade föreningen, i samarbete med Sensus, webinarium som handlade om hur livet var för de Nås-bor som beslöt att bosätta sig i Jerusalem. Många gånger är det svårt att se var gränsen mellan "bildning" och "kultur" går. Kulturföreningen Triangelndrama gör en musikteater baserad på händelserna under 1670-talet, då en våg av rannsakingar mot personer som påstods vara i förbund med Satan svepte genom Sverige. Föreningen vill förmedla kulturarvet på ett intressant och nytt sätt och sprida kunskap om häxprocesserna i en musikföreställning som får historien att bli levande.

FRIHET ATT UTVECKLA KONSTEN

De ideella kulturföreningarna bygger på långa traditioner och är viktiga för att levandegöra våra kulturarv. Den ideella organisationsformen ger samtidigt föreningarna självständighet och förutsättningar för konstnärlig frihet. Levande Musik är en arrangörsförening som med festivalen Kontinent Dalsland presenterar lokala, nationella och internationella musikaliska akter för en bred publik. Under året har man arbetat med att förbereda nästa års festival. Programmet sätter fokus på begreppet nationalromantik under titeln "internationalromantik". Föreningen Levande Musik undersöker sitt tema genom samarbeten med organisationer inom olika musikgenrer och inom bildkonsten. I festivalprogrammet framträder artisterna i genreöverskridande konstellationer. I sin ansökan beskriver föreningen bakgrunden till festivalens tema så här:

"Sverige har ständigt influerats och berikats av andra kulturer, och därmed varit i konstant förändring – såsom ett land och en kultur bör, för att undvika risken att förskämmas. På årets festival samlas nationellt och internationellt verksamma musiker som med subtil sensibilitet och brutal ärlighet ger sin version av det svenska."

Bland projekten i Kulturens kapillärer finns flera exempel på kulturprojekt och konstnärliga processer som gör något utanför vad som förväntas. Under pandemin antogs "digitalisering" vara en utväg, men många konstnärliga uttryck, exempelvis inom bildkonst och teater bygger på fysiska, rumsliga upplevelser och möten. Det är inte överförbart till en skärm. Dansarna och koreograferna Destiny Johannah af Kleen och Sara Soumah har skapat en dansföreställning för hästhagar:

"Föreställningen Dansa med hästar är en koreografisk upplevelse av mötet mellan människor och hästar som bygger på kroppars rörelse i förhållande till varandra, på tillit, rum och tid för lyssnande och inkännande. I projektet utforskar vi metoder för att arbeta med dans, koreografi, kroppskännedom och samvaro med andra levande varelser och kroppar där alla deltar som jämlikar och medskapare."

Nya konstnärliga uttryck utvecklas ständigt i konstnärer och kulturutövares möten med andra. I möte med konst, i möte med publiken, i möten med andra erfarenheter. Kulturcentrum Väst med Röda hjärtats teater kallar sin konstnärliga och pedagogiska process för "bemötandets scenkonst". Metoden har i dialog med aktörer och handledare på Kulturcentrum Väst arbetats fram av den konstnärliga ledaren Marie Lindblad. Röda Hjärtans Teater består av aktörer med och utan funktionsvariation. Under året har de förberett för en ny föreställning som handlar om sopsortering, nedskräpning och återvinning. Arbetsprocessen utgår från varje individs specifika personlighet och skapar därifrån lekfulla och samtidsorienterade sceniska verk som berör, kittlar fantasin och berättar om något viktigt. De beskriver sin metod så här på sin webbplats:

"I grund och botten speglar Bemötandets Scenkonst ett förhållningssätt till lärande och livet som bygger på djupt mänskliga värderingar om: jämlikhet, delaktighet, meningsfullhet, frihet och respekt för varje människas olikheter och unika förmågor. Förhållningssättet bygger på en ödmjuk inställning till mänskliga processer, man vet aldrig vem som lär av vem".

EKONOMI OCH FINANSIERING

Medlemmarna i ideella kulturföreningar lägger ner mycket tid på att driva verksamheten. Stora delar av verksamheterna kan därför pågå till låga kostnader. Vissa verksamheter har också hög självfinansieringsgrad genom intäkter från entréavgifter, uthyrning av lokaler, servering, med mera. Viss sponsring kan ges till föreningslivet från lokala företag och liknande. Eftersom Sverige saknar tradition av privat finansiering av kultur är sådana bidrag sällsynta.

För de kostnader som kvarstår är föreningarna beroende av offentliga medel. De offentliga bidragen ger ofta stor utväxling. Även inom Kulturens kapillärer märks hur små bidrag kan få stora saker att hända. Offentliga medel medför alltid en viss typ av styrning, och därmed en risk för att föreningarna anpassar det kulturella innehållet efter bidragsgivarnas önskemål. Det riskerar att hämma den kulturella friheten. Ett bekymmer är också att offentliga stöd till föreningar ofta har formen av projektstöd istället för verksamhetsstöd. Projektstöd innebär stöd till något som ska genomföras på vissa villkor inom en begränsad tidsrymd, vilket försvårar långsiktig planering och utveckling.

Coronapandemin slog hårt mot många föreningar och många ansökningar till Kulturens kapillärer var ett rop på hjälp. De föreningar som i vanliga fall har hög grad av självfinansiering hade ekonomiska problem på grund av det plötsliga intäktsbortfallet när biljettförsäljning, lokaluthyrning och servering fick ställas in. Särskilt stora var utmaningarna för föreningar som hyr eller äger lokaler, byggnader och kulturmiljöer och därmed har ett ansvar för löpande underhåll. Svenskt Norskt Kulturcenter/Norsk veteranmuseum tar normalt emot busslaster med besökare. De kommer för att se en utställning om solidaritet och civilkurage i anslutning till det dramatiska flyktningdramat då norska medborgare flydde över gränsen till Sverige 1940-45. När alla intäkter uteblev under pandemin framstod ett vardagligt problem med vattenläckage plötsligt som ett hot mot hela verksamheten.

Många föreningar dras med underfinansiering och vittnar i sina ansökningar om hur de driver en verksamheten på gränsen till nedläggning. De offentliga verksamhetsstöd och projektstöd som finns räcker inte till, och föreningarna går på knäna. Kulturföreningen DuD är en av Katrineholms äldsta kulturföreningar. De bedriver barn- och ungdomsverksamhet sedan 1980. De har arrangerat sommarläger som ett projekt i Kulturens kapillärer och en digital dansföreställning. De har därigenom nått nya ungdomar som vill fortsätta att dansa under hösten. I sin projektrapport skriver de:

"Vi har ett extremt stort ekonomiskt behov. Föreningen är i ekonomisk kris så pass stor att vi inte vet om vi kan överleva."

Den totala sökta summan till Ideell kulturallians var över 40 miljoner kronor och det fanns 8 miljoner kronor att fördela inom Kulturens kapillärer, det vill säga knappt 20 procent. Det stora söktrycket innebar att Ideell kulturallians tvingades ge avslag även till många föreningar med stora behov. Dessa ekonomiska utmaningar kommer troligen att kvarstå långt efter pandemin.

VÄGAR FRAMÅT FÖR IDEELL KULTUR

Erfarenheterna från Kulturens kapillärer visar tydligt hur ideell kultur ger förutsättningar för att det ska fortsätta finnas kultur i hela landet. De småskaliga kulturverksamheternas sociala funktion är tydlig, likaså dess relevans för lokalsamhället och betydelsen för de professionella kulturskaparnas möjligheter att möta sin publik.

Det handlar om förmågan att skapa gemenskap. Det lokala föreningslivet är bäst lämpat för att uppfylla politikens mål om delaktighet för alla, oavsett etnisk bakgrund, inkomst, bostadsort, utbildning eller kulturellt kapital.

I rapporten *Bottendöd eller kulturell glöd* (2019) konstaterade Ideell kulturallians att det enda som står till buds i stora delar av landet är ideella kulturverksamheter. Genom hembygdsrörelse, konstföreningar, studieförbund, samlingslokaler och musik- och scenkonstarrangörer skapas tillfällen att delta på just det vis som de kulturpolitiska målen slår fast, både som utövare och publik. De nyvunna erfarenheterna från Kulturens kapillärer både bekräftar och förstärker den tidigare bilden.

Sveriges kommuner och regioner tog i oktober 2019 fram en genomlysning av kultursamverkansmodellen, den fördelningsmodell där varje region får en samlad summa statliga medel att fördela till regional kulturverksamhet. Slutsatsen var att ett antal förändringar krävs. Den visar att de nationella kulturpolitiska målen ska stå i fokus, att det regionala handlingsutrymmet bör öka, samt att samverkan mellan kommunal, regional och nationell nivå behöver utvecklas.

Myndigheten för kulturanalys publicerade i november 2019 *Kulturens geografi – Tillgång till kulturutbud i landets kommuner*. Rapporten visade att landsbygdskommunernas kulturutbud är beroende av det ideella kulturlivets aktörer. Infrastrukturen är utbredd men skör. Det är en sårbar situation eftersom det lokala föreningslivet är knutet till ett fåtal aktörer. Försämrade förutsättningar för studieförbund, scenkonstens turnerande verksamhet och civilsamhällets verksamheter får betydande konsekvenser för kulturutbudet.

Sveriges Kommuner och Regioner och Myndigheten för kulturanalys var i dessa två, ovan nämnda publiceringar från slutet av 2019, inne på ödesfrågor för det ideella kulturlivets förutsättningar i hela landet. Sedan kom pandemin och våren 2020 ställdes situationen för kulturen på ända. Det kan vara värt att påminna sig om att de bekymmer som uppstod under pandemin i hög utsträckning inte var nya problem. Snarare blottades bräckligheten, de strukturella bristerna och underfinansieringen som kulturen kämpat med i många decennier. Kulturlivet gick in i ett krisläge med inställda verksamheter och konkurshot, stora ekonomiska problem, hinder att producera och svårigheter att nå ut som följd.

Under 2021 har en rad rapporter och utredningar kommit som avhandlar förutsättningarna för ett kulturliv i kris. Resultaten är samstämmiga och bekräftar erfarenheterna från Kulturens kapillärer. Det kommer att ta flera år att återstarta och att ställa om till delvis nya förutsättningar. Precis som för det övriga kulturlivet behövs tid, kraft, pengar, samarbete och initiativförmåga för att den ideella kulturen ska kunna återhämta sig från pandemin.

Myndigheten för kulturanalys rapport *Ett år med pandemin* visar att den del av kulturområdet som kräver fysiskt närvarande publik och deltagare har drabbats extra hårt. Rapporten visar också att offentliga kulturverksamheter har klarat sig bättre jämfört med aktörer inom ideell kultursektor.

Från kris till kraft - Återstart för kulturen (SOU 2021:77) kallas i populärt tal "Återstartsutredningen". Här tydliggörs att kulturen är ett bräckligt kretslopp där en verksamhet ger förutsättningar för en annan. Betänkandet beskriver en ökad förståelse som vuxit fram i samhället under pandemin och att kultursektorn är ett ekosystem som behöver långsiktig hållbarhet. Utredningen utgår från en helhetssyn på kultursektorn som en större helhet beroende av sina mindre, sammanlänkade enheter.

Pandemin har varit förödande men har också haft vissa positiva effekter för kultursektorn. Det handlar om en ökad samverkan där kulturlivets organisationer hittat nya samverkansformer och förbättrat dialogen med olika politiska nivåer och myndigheter. Statliga myndigheter och departement har under pandemin visat att de vill öka sin kunskap om den självorganisering som finns inom den ideella kultursektorns paraplyorganisationer och nationella organisationer. Det har visat sig vara av stor vikt för att ta sig igenom pandemin när det gäller statliga krisstöd och åtgärder.

Dialogen och samverkan inom kulturområdet har således stärkts. Inledningsvis upplevde företrädare för ideell kultur att det fanns vita fläckar när det gällde kunskapen om hur kultursektorn ser ut och fungerar. Enligt Återstartsutredningen innebär denna förstärkta samverkan ökad måluppfyllelse inom kulturområdet och bör fortsätta att utvecklas.

Ett sätt att ytterligare bidra till denna positiva utveckling är att i högre utsträckning börja använda paraplyorganisationer, samarbetsorganisationer och nationella organisationer för att förmedla ekonomiskt stöd. Kulturens kapillärer visar att man på så sätt kan erhålla mycket kultur för förhållandevis små medel. Det finns här en möjlighet för pengarna att nå längre, ända ut i den kulturella kroppens kapillärer. Man kan på så vis bättre ta vara på den kunskap, det förtroende och de kontaktnät som finns inbyggda i kulturens egna organisationer. Dessutom minskar risken för politisering och detaljstyrning av kulturen. Det sistnämnda är aktuellt belyst i Myndigheten för Kulturanalys rapport om den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten.

Förändringen skulle bidra till en lösning på problemet med behovet av ökat statligt ansvar för det ideella kulturlivet på lokal nivå. Samtidigt som staten håller sig borta från det kommunala självstyret. Ökat förtroende och befogenheter för ideell kultursektor är en möjlig väg mot ett nytt handslag.

En stärkt kultursamverkansmodell är en annan lösning för att navigera var ansvaret ligger inom flernivåstyret. Kultursamverkansmodellens kriterier behöver stärkas där det finns en svag regional struktur, för att ta hänsyn till den ideella kulturens förutsättningar och behov. Det gäller i synnerhet verksamheter på landsbygd och föreningar som har många äldre och funktionsnedsatta deltagare. Detta för att hålla liv i de inkluderande och tillgängliga former som utmärker och bärs upp av det ideella kulturlivet

Stat, regioner och kommuner behöver förtydliga sina ansvarsroller för kulturområdet. Kommunernas tidigare roll som ansvarstagare för folkbibliotek, kulturskola, barn- och ungdomskultur samt ideell kultursektor är idag inte lika självklara. Det gäller framför allt ansvaret för ideell kultur, vilket märks genom kraftigt neddragna stöd till studieförbunden, men även av föreningslivet. Det som förändrats är att synen på föreningslivet börjat politiseras och att vissa verksamheter abrupt blir av med sitt stöd när en ny politisk majoritet väljs. Både i nationell och lokal media märks en debatt som vill misstänkliggöra studieförbund och föreningsliv för

att vara en plattform för kriminell och fundamentalistisk verksamhet. Det riskerar att påverka kommunernas roll som ansvarstagare för ideell kultur på ytterligare negativt sätt.

Föreningarnas ansökningar till Kulturens kapillärer har i stor utsträckning handlat om digitalisering. Det visar att det krävs en speciell satsning på att stärka den kulturella digitala infrastrukturen. Exempel på sådant som kan ingå i en sådan är utbildning och digital kompetensförstärkning, nya tekniker för att producera lokal kultur, stöd för bättre digital tillgänglighet och inköp av teknik samt möjligheten att utforska konstnärliga praktiker digitalt. Pandemin har inneburit ett digitalt sjumilakliv. Det offentliga måste hitta former för att möta digitaliseringens möjligheter för konstnärligt skapande, arrangörskap och distribution av kultur. Det är avgörande för att nå ökad måluppfyllelse kring de nationella kulturpolitiska målen kring delaktighet.

SÅ FÅR VI ETT STÄRKT LOKALT KULTURLIV

IDEELL KULTURALLIANS ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR ATT STÄRKA LOKALT KULTURLIV

- Ideell kulturallians kräver en satsning på att införa långsiktiga generella bidrag för att stärka föreningslivet i landets alla kommuner.
- Ideell kulturallians föreslår att den ideella kultursektorns paraplyorganisationer ges ökad möjlighet att fördela ekonomiska medel till sina lokala medlemsföreningar och på så vis bidrar till ett vitalt kulturliv i hela landet.
- Ideell kulturallians kräver att kulturens frihet och principen om armlängds avstånd värnas och efterföljs även på kommunal nivå.
- Ideell kulturallians kräver stärkt samverkan mellan det lokala kulturlivets föreningar och kommunala företrädare. Kommunerna behöver ta större ansvar för att samverkan sker med det ideella kulturlivet.
- Ideell kulturallians föreslår att statliga bidrag för föreningslivets digitalisering införs som omfattar teknikinvesteringar, digitala tjänster och utbildningsinsatser.

IDEELL KULTURALLIANS MEDLEMMAR

Våra medlemmar är 20 rikstäckande kulturorganisationer, varav tre är paraplyorganisationer. Tillsammans är vi över 1 miljon medlemmar och gör arrangemang med en samlad publik på över 20 miljoner besökare årligen.

ABF

Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd
(ArbetSam)

Ax – Kulturorganisationer i samverkan

BILDA

Bygdegårdarnas Riksförbund

Folkets Hus och Parker

Folkuniversitetet

Folkrörelsernas konstfrämjande

Ibn Rushd

MAIS

Nykterhetsrörelsens
Bildningsverksamhet (NBV)

Riksteatern

Riksskådebanan

Sensus studieförbund

SIOS – etniska organisationer i Sverige

Riksförbundet Sveriges Konstföreningar

Sveriges Hembygdsförbund

Studiefrämjandet

Studieförbundet Vuxenskolan

Våra gårdar

RAPPORTER

Bottendöd eller kulturell glöd?
Ideell kulturallians 2019

Ett år med pandemin. Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet
Myndigheten för kulturanalys, 2021

Från kris till kraft Återstart för kulturen SOU 2021:77
Kulturdepartementet, 2021

Hur bör kultursamverkansmodellen utvecklas?
Sveriges Kommuner och Regioner, 2019

Kulturanalys 2020
Myndigheten för kulturanalys, 2020

Kulturens geografi
Myndigheten för kulturanalys, 2019

Kulturvanor i pandemins tid
Myndigheten för kulturanalys, 2021

Metodverktyg: Sex principer för samråd
Ideell kulturallians, 2019

NODs lägesbild: Hållbar omstart efter pandemin – ideella och offentliga perspektiv
NOD (Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället)

Så fri är konsten
Myndigheten för kulturanalys, 2021

SÅ FÅR VI ETT STÄRKT LOKALT KULTURLIV

- Ideell kulturallians kräver en satsning på att införa långsiktiga generella bidrag för att stärka föreningslivet i landets alla kommuner.
- Ideell kulturallians föreslår att den ideella kultursektorns paraplyorganisationer ges ökad möjlighet att fördela ekonomiska medel till sina lokala medlemsföreningar och på så vis bidrar till ett vitalt kulturliv i hela landet.
- Ideell kulturallians kräver att kulturens frihet och principen om armlängds avstånd värnas och efterföljs även på kommunal nivå.
- Ideell kulturallians kräver stärkt samverkan mellan det lokala kulturlivets föreningar och kommunala företrädare. Kommunerna behöver ta större ansvar för att samverkan sker med det ideella kulturlivet.
- Ideell kulturallians föreslår att statliga bidrag för föreningslivets digitalisering införs som omfattar teknikinvesteringar, digitala tjänster och utbildningsinsatser.